

מאפייני עבריינות בקרב עולים ממדינות חבר העמים וקליטתם בבתי הסוהר

חגי בן אברהם*

מבוא

מטרת חיבור זה לאפיין את פשיעת עולי ממדינות חבר העמים בכלל, ואת האסירים מקרבם שנקלטו בשב"ס בפרט.

תופעת ההגירה הנה תופעה משברית המושפעת מאספקטים שונים: כלכלי, חברתי, תרבותי, פוליטי ועוד. אספקטים אלה מהווים חלק מההסברים הסוציולוגיים לפשיעה, כתוצאה מהשפעות חברתיות רחבות. ניתוח ההגירה כתנועה המונית של בני אדם מקשה על ניתוח מההיבט הביולוגי והפסיכולוגי, מבלי לקשור זאת להיבט החברתי של התופעה.

רקע תיאורטי

למיליון וחצי מהגרים/עולים. השינויים במדיניות הקליטה (מעבר ממדיניות "כור היתוך" לפלורליזם תרבותי וכן ממדיניות "סל קליטה" ו"הקליטה הישירה"), יחד עם העובדה שחלק גדול יחסית מבין העולים אינם יהודים, יצרו קונפליקט חברתי-תרבותי-פוליטי.

אספקט כלכלי - וויל-טנא והופמן (1995) מצביעות על ההזדהות האידיאולוגית עם הרעיון הציוני, כגורם המבחין בין העליות מן העבר לעלייה ממדינות חבר העמים. הזדהות זו היוותה בעבר אמצעי, שסייע לעולים להתמודד עם הקשיים, לעומת עליית העולים ממדינות חבר העמים, הנעדרת להט ציוני. המניע המרכזי לעלייה זו הוא המצוקה הכלכלית בארץ המוצא, קשיי הגירה לארצות אחרות והרצון לשפר את תנאי החיים של הדור הבא (שם).

למיליון וחצי מהגרים/עולים. השינויים במדיניות הקליטה (מעבר ממדיניות "כור היתוך" לפלורליזם תרבותי וכן ממדיניות "סל קליטה" ו"הקליטה הישירה"), יחד עם העובדה שחלק גדול יחסית מבין העולים אינם יהודים, יצרו קונפליקט חברתי-תרבותי-פוליטי.

אמיר (1995) ופיין (1994) מציינים אף הם אספקטים כלכליים בתהליך הקליטה וקושרים בין הגירה לפשיעה עקב תנאים כלכליים (מערכת כלכלית שונה, חשיפה לפיתויים, פערם חברתיים בין עולים לוותיקים ועוד).

רהט (1983) מבחין במניעי ההגירה בין "גורמי דחיפה" (מאזור המוצא) לבין "גורמי משיכה" (באזור היעד). גורמי הדחיפה ממדינות חבר העמים הם, בעיקר, מצוקה כלכלית ורדיפה על רקע אתני-אנטישמי. גורמי המשיכה הם שיקולים כלכליים בעיקר.

אספקט תרבותי-חברתי-פוליטי - עם פתיחת מסך הברזל בברית המועצות לשעבר, התחיל גל עלייה, שמקיף עד ימינו, קרוב

* כלאי חגי בן אברהם – מדרוך בביה"ס הארצי ע"ש ניר, שב"ס. בעל תואר שני בקרימינולוגיה, האוניברסיטה העברית ירושלים. המאמר נכתב במסגרת הסמינריון "הגירה ופשיעה", כחלק מהחובות לתואר שני, בהנחייתם של פרופ' מנחם אמיר וד"ר מנחם הורוויץ.

ברחבי ישראל. חלקם משרת גם את הרובד הבכיר.

רבים מגיעים להבנה, כי בתחום הפשיעה מחבר העמים בארץ – רב הנסתר על הנגלה. הקושי נובע ממספר סיבות:

■ קושי באיסוף נתונים, קושי רב בהבנת הנתונים ובעיבודם לצורכי פעילות אופרטיבית, קושי בהבנת דפוסי פעולה, מנטליות ושפה.

■ חוסר אינטגרציה בין גורמי אכיפה שונים (משטרה, מכס, מיסוי ועוד), מול פעילות רבת זרועות של הפשיעה הרוסית המאורגנת. היעדר מקצועיות וקושי בבחירת אופן הטיפול הרצוי, פיזורו של מידע רב בין גורמים שונים ואי זרימתו הסדירה בין הגורמים, מביאים לאי טיפול בידעיות מודיעינית ולחוסר בטיפול מערכתית וכוללני.

■ אמיר (1992) טוען, כי קשיים אלה נובעים מרצון הממסד "לקבור" את הנושא על ידי אי הקצאת משאבים רצויים, מאי התייחסות אל הבעיה כאל פשע מאורגן אלא כאל בעיה של יחידים בודדים ולא מאורגנים. זאת, מסיבות פוליטיות, ממסדיות, כלכליות, תקציביות וחברתיות.

מכאן ניתן להסיק, שעל מנת לנתח את הפשיעה הרוסית, או את "פשיעת המאפיה הרוסית" על זרועותיה השונות, לא מספיק להתייחס לנתונים הסטטיסטיים היבשים אלא יש לבחון שינויים בתופעות מאקרו כלכליות וחברתיות, שינויים באופי פעולות הפשיעה, לימוד אופי הפשיעה מארצות מוצא המהגרים – ולהשליכם על הפשיעה בארץ. העבריינים המצויים בבתי הסוהר מבין עולי בריה"מ לשעבר, שייכים ברובם לרובד הבינוני-נמוך של המהגרים.

עבריינים אלו הנם עבריינים מקומיים, העוסקים במגוון רחב של פעילות פלילית בישראל, כאשר חלקם משרת לעת הצורך גם את הרובד הבכיר ("הפשע המאורגן"). הסיבות לפשיעתם מגוונות: קשיי השתלבות בחברה חדשה ובתרבות חדשה, חוסר תעסוקה הולמת,

פשיעה בין דור ראשון לשני - אף-על-פי

שבספרות המחקרית והתיאורטית ההנחה היא, שעבריינות הדור השני תהיה גבוהה מזו של הדור הראשון לגבי העלייה מחבר העמים – היא איננה תקפה. ניתן להבחין בין פשיעת הדור הראשון של העלייה מברית המועצות לשעבר לדור השני של עלייה זו ולציין את הנקודות הבאות:

■ פשיעת הדור השני (דור הילדים והנוער) של העולים קשורה לקונפליקט תרבותי שנוצר בעקבות ההגירה וחלק מתוצאותיו הם עבריינות נוער, פשיעה וסטייה חברתית.

■ לעומתה, פשיעת הדור הראשון (דור ההורים) הנה פשיעה מאורגנת ומיובאת מארץ המוצא, כאשר דווקא השוני התרבותי הוא ששומר על לכידותם ועל אחדותם. לדור זה, חוויות הקונפליקט התרבותי לא מהוות זרז (קטליזטור) לפשיעה, משום שחוויה זו הייתה בקרבם מזערית או שלא הייתה קיימת כלל.

הערכות מצב סותרות

בקרב העוסקים בנושא הפשיעה מחבר העמים, קיימת מחלוקת עד כמה פשיעה זו מסוכנת ועד כמה היא חדרה לרבדי החיים בחברה. דוידוביץ (1996) מציג מספר טיעונים כנגד העצמת הפשיעה מחבר העמים ונתלה בעיקר בסטטיסטיקה.

מנגד, לדר (1996) טוען, שאין לבחון העבירות ואת העבריינים ממדינות חבר העמים על-פי הכמות אלא לפי אופי העבירות, חומרתן, דפוסי הפעילות והתערות העבריינים בארץ. הערכות המצב לגבי פשיעת עולי מדינות חבר העמים, כפי שפורסמו על ידי מחלקת המודיעין במשטרת ישראל, מציגות שתי רמות של עבריינות:

■ **הרובד הבכיר** – עבריינים, חלקם בעלי אזרחות ישראלית, הפועלים ברמה הבינלאומית ומשתמשים בישראל כמרכז פעילותם או כחלק מפעילותם.

■ **הרובד הבינוני והנמוך** – עבריינים מקומיים, העוסקים במגוון רחב של פעילות פלילית

קשיים כלכליים שונים ורצון לצמצם במהירות פערים חברתיים וכלכליים בהשוואה לוותיקים.

פשיעתם מאופיינת בפשיעה של מהגרים: אלימות של כנופיות למטרות סחיטה (בעיקר מבני עדתם), חדירה לתחומי הזנות וההימורים, ריבוי עבירות של מרמה והונאה (כרטיסי אשראי, בנקים למשכנתאות, הטבות שונות המוענקות לעולים, מענקי קליטה ועוד).

מנגד, קיימים פושעים מן הרובד הבכיר. אלה עבריינים הפועלים ברמה בינלאומית כ"פשע מאורגן" של ממש ("מאפיה רוסית"), המשתמשים בישראל כמרכז פעילותם או כנקודה חשובה בפעילותם. מדינת ישראל משמשת להם ארץ-מקלט לשעת צרה, מקום נוח להלבנת הון שמקורו ב"מאפיה", מקום מתאים להשקעות (רכישת מפעלים שונים, רכישת בנקים קטנים במדינות שכנות בסמוך למדינת ישראל ועוד) וחדירה למערכות שלטוניות שונות. פעמים רבות, הם בעלי דרכונים ואזרחות ישראלית, בעלי לאום יהודי, אמיתי או פיקטיבי, שהושגו במרמה; בעלי דימוי מהוגן עקב הקירבה למפלגות אלו ואחרות; תורמים למפלגות ולמוסדות תרבותיים וחברתיים שונים (כבתי חולים, אוניברסיטאות ועוד).

הפשיעה של הרובד הבכיר אינה בולטת דיה בנתונים הסטטיסטיים היבשים ופחות נותנת אינדיקציה על רמת הפשיעה בכלל ועל פשיעת ה"מאפיה הרוסית" בארץ בפרט. הפשיעה של הרובד הנמוך והבינוני, לעומתה, באה לידי ביטוי בסטטיסטיקה הפלילית ועלולה עם זאת להטעות חוקרים מסוימים באשר לממדים האמיתיים של הפשיעה הרוסית.

פשיעת יוצאי ברית המועצות בישראל

גלי העלייה של יהודי בריה"מ לשעבר הביאו עמם, יחד עם אוכלוסיות איכותיות, אוכלוסיות נחשלות ויבאו לארץ פשיעה רוסית עם דפוסי עבריינות שונים ובלתי מוכרים.

הפשיעה המדווחת מאפיינת פשיעה של הרובד

הנמוך והבינוני, לעומת נתונים כלכליים המעידים על פשיעה רבה בקרב הרובד הבכיר, אשר אינו מגיע לפתיחת תיקי חקירה ואף לא להתחקות מסוימת אחר עקבותיו, למעט פרסומים מעטים של פשע זה או אחר שעולה לכתרות.

פשיעת יוצאי בריה"מ, אפוא, לא נחשפה עד היום במלואה והנחשף אינו משקף את תמונת המצב המלאה, מהסיבות שפורטו לעיל.

הרובד הבינוני-נמוך - הרובד הגלוי המדווח:

ברובד זה דפוסי העבריינות הבולטים (אף מעבר לאחוז של עולים אלה בקרב כלל האוכלוסייה היהודית בישראל), הם: סחיטה ואיומים המלווים באלימות קשה לצורותיה השונות, עבירות הקשורות למוסר ולזנות, עבירות כלכליות הכרוכות בזיוף ובמרמה ו'גניבות קטנות' מחנויות ומרשתות שיווק. פשיעה זו, כאמור, מוצאת את ביטויה בפשיעה המדווחת ובסטטיסטיקה הפלילית.

יחד עם זאת, פשיעה זו מיועדת בחלקה לשרת ולקדם אינטרסים של הפעילות ברובד הבכיר הסמוי. עבירות המאפיינות רובד זה כוללות, בעיקר, סחיטת דמי חסות והשתלטות על עסקי זנות, מרמה, זיוף מסמכים, עבירות כלכליות וסחר בזכויות עולים, סחר לא חוקי ברכב מיבוא אישי, זיוף מטבע, גניבות וסחר בילדים לאימוץ. דפוסי פשיעה אלה מאפיינים פשיעה מיובאת (בחלקם פשיעה מזן חדש) בעיקר – ומצביעים על העתקה של דפוסי פשיעה מבריה"מ לשעבר לישראל.

הרובד הבכיר - הרובד הסמוי - הבלתי מדווח, אשר קשה להתחקות אחריו:

דפוסי הפעילות ברובד זה מתאפיינים בפעילותם של מספר מועט יחסית של גורמים מקרב יוצאי מדינות חבר העמים, בעלי יכולת פיננסית אדירה, המחזירים ארצה סכומים גבוהים של כסף נזיל, המשמש לצורך רכישת נדל"ן, להשתלטות על חברות ועל ארגונים כלכליים, לחדירה ולרכישת השפעה על תהליכים שונים במשק וליצירת מוקדי כוח

במערכות כלכליות, חברתיות ופוליטיות, על מנת לסייע בקידום האינטרסים הכלכליים שלהם.

פעילותם של גורמים אלה בישראל הנה חלק מפעילות בינלאומית ענפה, המשתרעת על פני חלקים שונים בעולם, באמצעות חברות רב-לאומיות, שבחלקן הן "חברות חזית" המשמשות כסיו לגורמים הפועלים מאחוריהן.

הפעילות המתבצעת ברוב הסמוי אינה נחלתם של רבים והיא נעה על הגבול הדק שבין המותר והאסור, תוך ניצול פרוצדורות בתקנות שוק ההון. ברוב המקרים, נשמרים גורמים אלו מפעילות עבריינית ישירה, אשר ניתן לייחס לה עבירות ספציפיות.

חלק ניכר מהפעילות העבריינית המתבצעת ברוב הגלוי, ובעיקר הפעילות האלימה אשר נועדה "לשכנע", מתבצעת בהכוונה עקיפה של גורמים הפועלים ברוב הסמוי, המפעילים את שולחיהם ועושי דברם מבלי "ללכלך את הידיים".

הפעילויות העברייניות המתבצעות ברוב זה קשות יותר לחשיפה בשל מורכבותן, תחכומן ורמת שיתוף הפעולה הנדרשת, לצורך חשיפתן, עם סוכנויות אכיפה אחרות בעולם. חלק מתופעות הפשיעה, במיוחד העבירות העוסקות בתחום הכלכלי, ממוקם בתחום "האפור" שבין עבריינות ל"יזמות כלכלית". פעילות זו נתמכת לעתים בידי משפטי, אותו מספקים עו"ד ורו"ח מהשורה הראשונה. דבר זה גורם לגורמי האכיפה לעסוק בעיקר בפרשיות ובחקירות המאפיינות את הפעילות המתנהלת ברוב הגלוי ולהימנע מלעסוק בתופעות החמורות יותר המצויות בפעילות המתנהלת ברוב הסמוי.

סכנתה העיקרית של הפעילות המתבצעת ברוב הסמוי היא בפוטנציאל ההשחתה של המערכות הפוליטיות, הכלכליות והחברתיות, הטמן בפעילותה. כוח הרב של הרוב הבכיר ו"הכיסוי" לפעולותיו מצריך ממערכות האכיפה השונות מאמץ ניכר כדי להתמודד מולן, יחד עם חקיקה מתאימה וגיבוי פוליטי שיאפשר הוצאת חקיקה זו לפועל.

מדוע מדינת ישראל מהווה מוקד לפעילויות אלו? גלי העלייה יצרו תשתית נוחה לפעילות, ניצול "חוק השבות" והקלות שבקבלת דרכון ואזרחות ישראלים הופכים את ישראל לארץ מקלט לגורמים פליליים רמי דרג. בנוסף, מאפשרים זאת מדיניות הומניטרית מקלה ביותר וללא פיקוח ומשטר דמוקרטי נוח מבחינה פוליטית.

ניתן להסיק מספר מסקנות:

■ זרימת ההון השחור לארץ, הגידול ביתרות מטבע החוץ והגידול החד בפשיעה המאופיינת כפשיעה של יוצאי ברית המועצות לשעבר, מביאים למסקנה שחלק גדול מפשיעתם של יוצאי ברית המועצות בארץ הנה מיובאת.

■ יחד עם זאת, פשיעתם הרבה של חברות הנוער מעידה על פשיעה, כתוצאה מהגירה. אפיוני פשיעה זו דומים מאוד לפשיעת יוצאי בריה"מ לשעבר. הדבר מעיד על כך, שקיימת העתקת דפוסי פשיעה או לימוד דפוסי פשיעה מהדור הראשון.

■ ממדי הפשיעה של יוצאי בריה"מ לשעבר אינם ברורים דיים מסיבות שונות. קרוב לוודאי, שממדי הפשיעה שלהם כיום עולים על האחוז שהם מהווים מתוך האוכלוסייה היהודית בארץ.

אסירים עולים בבתי הסוהר

הבדלים תרבותיים - כללי

תופעת הפשיעה בכלל וה"פשיעה הרוסית" בפרט איננה ייחודית למדינת ישראל והיא נפוצה כיום ברוב מדינות המערב. הייחודיות, הבולטת לעין בכל המדינות, באה לידי ביטוי בהבדלים תרבותיים שונים: הבדלים בין תרבות המוצא של המהגרים לתרבות שאליה היגרו, הבדלים בין תת תרבות האסירים בארץ המוצא לתת תרבות האסירים של הארץ אליה היגרו.

תרומה משמעותית להבדלים אלו יש לייחס לצורת המשטר ששלט בארץ המוצא, שעל פיו התפתחו נורמות ההתנהגות של המהגרים בכלל ושל העבריינים בפרט. פיין (1994) מצא,

בניסיון להשתלט על תחומי פעילות שונים של פשע או בביצוע פשע בכלל.

פישמן (1993) מצא תימוכין לכך בקרב התנהגות חיילים עולי בריה"מ לשעבר, אשר מאופיינת ברמה גבוהה של אלימות, כאשר האוכלוסייה האלימה ביותר מקורה ברפובליקות המוסלמיות.

שוני תרבותי זה בין מהגרים יוצר חדרה לתחומי פשיעה מוכרים והתארגנויות עברייניות על בסיס המוצא האתני התואם את ריכוז העולים באזורי המגורים השונים. גם פשעים אלו נחלקים על פי מוצא אתני, כאשר כנופיות קווקזיות (רפובליקות מוסלמיות) עוסקות, בעיקר, בסחיטה ובאלימות כלפי כנופיות אחרות וכלפי עסקים ותחומים שברצונם להיכנס אליהם. כנופיות גרוזיניות עוסקות בעיקר בתעשיית מכוני העיסוי, הליווי והמין. כנופיות רוסיות ואוקראיניות (רפובליקות אירופאיות) עוסקות, בעיקר, בעבריינות כלכלית הכרוכה בזיוף ובמרמה ועוד. (חלוקה זו איננה מוחלטת, אלא על פי רוב).

מאפיינים תרבותיים של אסירים עולים נקבוצה מוגדרת בתוך בית הסוהר

נכון ליוני 2002 – 6,838 אסירים שוהים בבתי סוהר. 19.7% מתוכם הם יוצאי חבר העמים. עבור 775 מתוכם (57%), זה להם מאסרם הראשון. עבור 285 (21%) זה מאסרם השני, ועבור 123 (9%) זהו מאסרם השלישי. סוגי העבירות: עבירות רכוש – 361 (27%), עבירות כלפי גוף אדם – 255 (19%), עבירות מין – 186 (14%) ועבירות כלפי חיי אדם – 170 (13%).

מאפיינים כלליים

לאסירים יוצאי מדינות חבר העמים יש מנטליות מיוחדת, התנהגות וערכים המאופיינים על פי אורח חייהם, מנהגיהם, מסורות בחינוך ועוד. בנוסף, קיים הבדל בין אסירים אשר הגיעו עם עבר פלילי מארץ מוצאם לבין אסירים מחבר העמים שנשפטו

שהתנסות העולים במשטר הקומוניסטי תרמה לגיבוש עמדות המזהות את המשטרה ואת מערכת המשפט כגורמים הבאים להגן על המשטר מפני האזרח ולא כגורמים, אשר תפקידם לסייע לפרט לשמור על ביטחונו ועל זכויותיו. התנסות זו מסייעת להם להפנים ערכים ולפתח עמדות המעודדות הסתייגות מהמשטרה וממערכת המשפט, והדבר מוצא את ביטויו בהימנעות מפנייה למשטרה לצורך קבלת עזרה ובמוטיבציה נמוכה לסייע לה במילוי תפקידה.

כפי שאוכלוסיות מהגרים נוטות לשמר ערכי תרבות, מסורת, מנהגים ושפה בארצות היעד – כך גם אוכלוסיות עברייניות מבין אוכלוסיות מהגרים אלו מתלכדות בהגיען לבתי הסוהר סביב מוצאם האתני, ושונותם מכלל האסירים בולטת לעין. תופעה זו בולטת מאוד בגל ההגירה הנוכחי.

הרגשת ה"יחד" גם בחוץ (כולל אזרחים) וגם "בפנים" (אסירים) מעניקה ביטחון, עוצמה ויכולת להתמודד עם קשיי הקליטה בחוץ (עקב הרגשת מיעוט, הסתגרות, גישה מסויגת לכלל האוכלוסייה, שוני תרבותי ושוני שפה) – והקשיים הנוספים על הקושי בתוך כתלי הכלא. הרגשת "יחד" זו באה לידי ביטוי בכך, שיש שימוש בכללי התנהגות מוכרים של אסירים מברית המועצות לשעבר. זאת, כדי לשמור על אחדותם ועל ביטחונם העצמי ולפתח יכולת להתמודדות עם הקשיים בתוך כותלי הכלא בישראל, שהם קלים לאין שיעור מהקושי הרב של בתי הסוהר בברית המועצות.

כאמור, ישנם הבדלים תרבותיים בין ארץ המוצא לארץ היעד, בין תת תרבות האסירים בארץ המוצא לבין ארץ היעד וכן שוני תרבותי בין המהגרים לבין עצמם מבחינת האוכלוסייה המורכבת מרפובליקות שונות בברית המועצות (מוסלמיות ואירופאיות).

שוני זה בין הרפובליקות השונות מאופיין על ידי הבדלים בסוגי הפשעים ובחומרתם בין הרפובליקות. מאפיין חשוב בקרב כל אוכלוסיית המהגרים מברית המועצות לשעבר הוא האלימות הקשה המאפיינת את פשעיהם,

■ איסור לפנות להנהלה לעזרה ולפתרון עימותים בין אסירים. כל העימותים נפתרים על ידי האבטוריתית.

■ איסור להשתתפות בהחדרת סמים לצורך מסחר ומכירתו, אלא לשימוש עצמי (גם פעילות זו אינה נתמכת על ידי האסירים המנהיגים).

■ סגירות מפני שאר האסירים.

■ פחד מאפשרות הפיזור של אסירים (במיוחד דומיננטיים) לאגפים ולבתי סוהר אחרים.

■ קבלת שירותי חינוך ולימודים לצורך תועלת אישית (חינוך לצורך רכישת השפה, לימודים לצורך פריבילגיות שונות, חינוך גופני לשמירה על כושר).

סוגי עבירות ומאפיינים

אלימות במשפחה: לאסירים אלה אין קשר, לרוב, לעולם התחתון ואין להם עבר פלילי. בדרך כלל, הם ביצעו את עבירתם תחת השפעת משקאות משכרים. הם מסבירים את העבירה באי ידיעת החוק (במדינות חבר העמים זכות עבירות אלה לעונשים מנהליים: קנס, מעצר מנהלי). הם שפוטים עד שנתיים, עובדים, לומדים, אינם קשורים לסמים ואינם מבצעים עבירות בתוך בית הסוהר.

סמים: רוב העימותים בין יוצאי מדינות חבר העמים קשורים לסמים. חלק קטן מהם עוסק במסחר, אך רוב ההחלפה הנה לצורך שימוש. רוב המכורים אינם חושבים על גמילה, בשל קשיי הגמילה וכן בשל בעיית שפה. אסירים אלה נתקלים בבעיה בתוך קבוצת יוצאי חבר העמים. המנהיגים מטיפים לגמילה וידועים מקרים של גירוש מכורים מהתא ומהקבוצה אליה השתייכו.

עבירות מין: על פי הכללים של העולם התחתון, זוהי קטגוריית העבירות המתועבת ביותר ולא מקובל להימצא בקרבתם או בקבוצתם.

יחסים עם ההנהלה

אסירים אלו מתייחסים לכל לובשי המדים

בארץ. את האסירים ממדינות חבר העמים ניתן לחלק לשתי קבוצות:

■ אסירים בעלי עבר פלילי מארץ מוצאם, והם מקבלים נורמות וכללים המקובלים בעולם התחתון במדינות חבר העמים (רוב).

■ אסירים המתפקדים ומקבלים נורמות המקובלות בקרב האסירים הישראלים בארץ (מיעוט).

מאפיינים ייחודיים

■ שאיפה לקיים אורח חיים, נורמות וכללים המקובלים על העולם התחתון.

■ איסור לעבוד בעבודות "שחורות", למשל ניקיון.

■ איסור על עבודה בתוך בתי הסוהר ומחוצה להם וקיום אורח חיים של העולם התחתון, שפעילות לבתי חוקית היא מטרת החיים.

■ היררכיה – ישנם "תפקידים" מסוימים בקרב העבריינים. האסירים כפופים ל"אבטוריתית" (בעגה הרוסית הכוונה למנהיג), שהוא אסיר הנמצא במעלה ההיררכיה ובעל דרגה גבוהה ביותר והוא בורר את כל העימותים בין האסירים ומגדיר כללי התנהגות וענישה, קושר יחסים עם בתי סוהר אחרים ועם נציגי העולם התחתון בחוץ (בייחוד לקבלת מידע לגבי אסירים חדשים) באמצעות הטלפון, ביקורים וחופשות. ל"אבטוריתית" יש "חיילים", שממלאים את משאלותיו. מעמדו מוגדר, לא על פי מצב כלכלי, אלא על פי מצב ההיררכיה בקרב העבריינים.

■ שאיפות להקמת קופה משותפת לא חוקית – "אובצ'ק" שמשמשת לעזרת אסירים נטולי יכולת כלכלית, אסירים השוהים בצינוק, בענישה או בחופשה. על הקופה משגיח אבטוריתית או מי שנקבע על ידו.

■ שאיפה לבנות מערכת יחסים טובה בין האסירים, במטרה לגייס כוח גדול יותר לצורך עימותים עם קבוצות אסירים אחרים (ערבים, ילידי ישראל), ולשם התנגדות להנהלת בית הסוהר.

בחשדנות ובחוסר אמון. כמו כן, הם סבורים שיש כלפיהם אפליה ביחס לקבוצות אחרות. דרישתם העיקרית, אם כי אינה מפורשת, היא להימצא יחדיו בתא אחד. בנוסף, הם דורשים לקבל עבודה עם שכר גבוה יחסית, תנאים לספורט, מקום וציוד – ומצפים לרגישות בנוגע להעברת שותפים לתא.

מאפייני אסירים עולים מבחינת גיל, סוג העבירות ותקופות המאסר

גיל המאסר

את הפשיעה הרוסית ניתן לחלק מבחינת גיל האסירים לשניים:

- על פי הגילאים הצעירים (עד 25), ממדי הפשיעה הנם נורמליים וסבירים, יחסית לגודל אוכלוסיית העולים באוכלוסייה הכללית.

- על פי הגילאים המבוגרים (26 ומעלה), ניתן לראות בבירור, לאורך השנים, פשיעה גבוהה ביותר בקרבם.

נתונים אלה מצביעים על כך, שקיים יבוא של פשיעה מבריחה לשעבר ושיש העתקה של דפוסי פשיעה לארץ. חשוב לציין, שבקבוצות

מהגרים מתפתחת לרוב הפשיעה בדור השני, כאשר הדור הראשון מתמקד בקשיים ובפתרונם ואילו כאן אנו רואים פשיעה נפוצה אף בדור ראשון, בממדים גבוהים ביותר לאורך כל השנים. כלומר, פשיעת העולים ממדינות חבר העמים אינה נובעת בהכרח מרקע של קשיי הגירה בלבד, אלא נובעת בעיקרה מהעתקה ומיבוא של דפוסי פשיעה מארץ המוצא.

סוגי העבירות

מהנתונים, ניתן לראות שעל פי סוגי העבירות הנפוצות בקרב האסירים ממדינות חבר העמים (עבירות כלפי גוף אדם, עבירות רכוש וכו'), מדובר באסירים מהרובד הנמוך-בינוני. כלומר, עבריינים מקומיים העוסקים במגוון רחב של פעילות פלילית, המשרתת לעתים את הרובד הגבוה. עבריינות זו אפיינה את האסירים גם בארץ מוצאם ולרוב האסירים הייתה מוכנות לפשיעה עוד בארץ מוצאם.

תקופות מאסר

על פי הנתונים, תקופות המאסר ברובן הנן עד חמש שנים, אם כי ישנה בולטות יחסית למאסר של עד 15 שנים ולמאסר עולם, עקב ריבוי של עבירות כלפי חיי אדם ועבירות מין.

סיכום

השוני העיקרי העולה מניתוח ההגירה של העולים ממדינות חבר העמים בהשוואה להגירות שקדמו לה הוא, שהגירה זו הביאה עמה דפוסי פשיעה שונים ממדינות המוצא, וכן מהגרים עבריינים ברמות שונות של עבריינות. בשונה מהגירות אחרות, עבריינות זו לא נוצרה ברובה עקב הקשיים הנלווים להגירה, אלא יובאה לארץ על ידי עולים אלה.

בעלייה זו, בשונה מעליות אחרות, גורמי המשיכה-דחיפה של העולים היו שונים מגורמי המשיכה-דחיפה של עליות אחרות, אשר ברובן היו מטעמי ציונות. בעלייה זו, מעטים עלו מטעמי ציונות ואילו הרוב עלה מטעמי נוחות ועקב מצוקה כלכלית.

החשיבות, שרואים עולים אלו בשמירת תרבותם ומאפייניהם מארצות המוצא, חוסר רצונם להתערות בחברה הישראלית ורצונם להתלכד סביב אזורים גיאוגרפיים המאפיינים את עלייתם, מצביעים על כך שעולים אלו הנם בעלי הכרה ציונית פחותה יותר מעולים אשר עלו בעבר והם

פחות רואים במדינת ישראל את האפשרות היחידה עבורם. חלקם אף רואה בישראל, מקום זמני עד להגירתם לאחת ממדינות המערב.

אמנם, תכונות תרבותיות וחברתיות של העולים מול תכונות שונות של הקולטים מקשות על קליטתם בארץ היעד, ויוצרות לכן קונפליקט תרבותי-חברתי בדרגות שונות, אך לא ניתן להצביע על כך שקונפליקט זה הוא האחראי לפשיעה הגוברת בארץ של העולים ממדינות חבר העמים. לקונפליקט זה יש, קרוב לוודאי, חלק בפשיעת הדור השני. אך פשיעת הדור הראשון היא ברובה תוצאה של יבוא פשיעה ודפוסי פשיעה והעתקתם לארץ ולא עקב קונפליקט תרבותי-חברתי. מה גם, שקונפליקט זה התעמעם עם השנים וכיום ניכרות במדינת ישראל סובלנות כלפי תרבויות שונות, לגיטימציה לפלורליזם חברתי ונטישת חזון "כור ההיתוך".

גילאי העבריינים והאסירים ממדינות חבר העמים מצביעים על כך, שקיים יבוא של תרבות פשיעה מארץ המוצא לישראל: דפוסים של פשיעה מאורגנת, תרבות המקבלת פשיעה מסוגים שונים אשר יד החוק ברוסיה ובמדינות חבר העמים התעלמה מהם (כמו: שכרות, הכאת נשים, אונס במקרים מסוימים ועוד) – ופשיעה רבה בדור הראשון אשר אינה קשורה לקונפליקט תרבותי.

RATTNER (1997) מאשש טענה זו וטוען שחלק נכבד מן העבריינות הרוסית מיובא ממדינות חבר העמים באופן מאורגן למדי ואינו מבטא רק משבר הסתגלות לחיי הארץ. הוא טוען, כי קיימת פשיעה מאורגנת יותר מאשר "פשע מאורגן" וזאת ברובד הנמוך והבינוני, הבאה לידי ביטוי בנתוני הסטטיסטיקה הפלילית ובנתוני האסירים היושבים בתוך בתי הסוהר. ואילו "הפשע המאורגן", המאפיין את הרובד הבכיר, לא מגיע כלל לידי שפיטה ולמאסר. הנה כי כן, האסירים בבתי הסוהר וסוגי העבירות, שבגינם יושבים בבתי הסוהר, משקפים תמונה חלקית בלבד על ממדי הפשיעה של עולי חבר העמים ומצביעים דווקא על הממד הפחות מסוכן המשקף את הפשיעה של הרובד הנמוך והבינוני.

בנוסף, העבירות שבהן מתעסקים העבריינים ממדינות חבר העמים מצריכות משאבים גבוהים להוכחה ולחשיפה, כך שרבים מן הפשעים אינם נחשפים. סיבה נוספת לכך – הבדלים תרבותיים שונים (חוסר רצון לערב את המשטרה ונציגי אכיפת החוק), ובעיקר הקושי הגדול בחשיפת פשעים, כמו סחיטת דמי חסות, איומים, הצתות, אינוס, הכאה ועוד. קושי נוסף טמון בחוסר הרצון בקרב אוכלוסיות אלה להתלונן ולהעיד מול עבריינים.

אמיר (1995), טוען, שצפוי כי הפשע המאורגן הקיים במדינת ישראל יתחבר עם זה החדש הבא מרוסיה, או שהפשע הרוסי יפתח לעצמו תחומי פעולה חדשים ואף יתחבר עם ארגוני הפשע הרוסי הבינלאומי. במציאות קיים שילוב של שניהם: התחברות עם הקיים בארץ, תחומי פעולה חדשים שהפשע המאורגן הרוסי מפתח בארץ וכן התחברות לארגוני פשע בינלאומיים. הסכנות הטמונות בכך מחייבות לחקיקה מתאימה, לפעולה מיידית ולהשקעת משאבים.

ביבליוגרפיה

- אמיר, מ. (1992). העולם התחתון והפשע המאורגן בישראל. הקדמה לספרו של נתן רועי. תל-אביב: אביב.
- אמיר, מ. (1994). פשע מאורגן. פלילים, ד'. תל-אביב: הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל אביב.
- אמיר, מ. (1994). פשע מאורגן בינלאומי: הדוגמה הרוסית כבסיס לתיאוריה. ירושלים: האוניברסיטה העברית, הפקולטה למשפטים, המכון לקרימינולוגיה והמשרד לביטחון פנים.
- דוידוביץ, א. (1996). נורמליזציה של פשיעת יוצאי חבר המדינות. מראות המשטרה, 154. ירושלים: המשרד לביטחון הפנים.
- וויל-טנא, ל., הופמן, א. (1995). צרכים ומענים דיפרנציאליים במתבגרים עולים מברית המועצות. חברה ורווחה, ט"ז, עמ' 8-30.
- לדר, ח. (1996). הערכת מצב בנושא הפשיעה הרוסית. מראות המשטרה, 155. ירושלים: המשרד לביטחון פנים.
- פיון, א. (1994). עמדותיהם של עולי חבר המדינות כלפי משטרת ישראל והתנסות העולים בקבלת שירותי המשטרה. תצפית מכון למחקר. ירושלים: משרד המשטרה, לשכת המדען הראשי.
- פישמן, ג. (1993). חיילים עולים. סקירה פנימית עבור ענף בריאות הנפש בצה"ל.
- רהט, ר. (1983). דפוסי חברה בישראל: מגמות ליכוד ופירוד. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, יח' 8-7.
- Ratner, A. (1997). Crime and Russian immigration-socialization or importation? The Israeli case. International journal of Comparative Sociology, 38 (3-4), 235-248.
- Shuval, J. & Leshem, E. (1998). The sociology of migration in Israel: A critical view. In: Shuval, J. & Leshem, E (Eds). Immigration to Israel: Sociological perspectives, studies of Israeli Society. U.S.A.: Transaction Publishers. 3-50.